

МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ГУБЕРНАТОРА І ГУБЕРНСЬКОГО ПРЕДВОДИТЕЛЯ ДВОРЯНСТВА

Питання взаємовідносин державної влади і суспільства відносяться до категорій постійних і актуальних. Система управління, яка діє в державі, унікальна і виходить із викликів, які стоять у кожний конкретний проміжок часу і завдань, які мають бути реалізовані. Мета цієї розвідки полягає у вивченні місцевого управління через взаємодію губернатора як представника державної влади на місцях та губернського предводителя дворянства – виразника інтересів привілейованого стану на прикладі Волинської губернії першої половини ХІХ століття.

Сучасна історична наука приділяє значну увагу вивченню інститутів державної влади на місцях. Предметом таких зацікавлень є повноваження, функції та кадрове забезпечення органів місцевої та регіональної влади, які висвітлювали В. Шандра [11], М. Бармак [2]. Окрему групу становлять дослідження станового самоврядування. О. Горобець визначив інститут предводителя дворянства, зокрема законодавче регулювання їх діяльності за часів Олександра І і Миколи І [4]. Предводителі дворянства південноукраїнських губерній в центрі уваги Л. Циганенко [10], а Подільської – О. Барвінок, І. Кривошея [1]. Дворянство Лівобережних губерній досліджували О. Гуржій та Ю. Русанов [5]. Їх висновки, що дворянські вибори відбувалися під пильним наглядом губернаторів, а виборні посади за своїм становищем фактично нічим не відрізнялися від призначуваних протилежні результатам дослідження Л. Казначеевої, яка довела, що на Правобережжі верховна влада проводила «унікальну» політику, де лояльність еліти була тим фактором, який визначав можливість впливати на управління краєм [6]. Т. Гаращук аналізувала становлення, діяльність, склад та функції Волинського депутатського зібрання, визначила його регіональні особливості. Дослідниця більше зупинилася на діловодному аспекті його функціонування, що розкриває інформаційний потенціал джерел [3].

Інститут предводителя дворянства в системі губернського управління був започаткований указом від 14 грудня 1766 р. з

тимчасовим статусом, як ланки, яка б з'єднувала інтереси дворянства з державними. З 1771 р. предводители в повітах переобиралися дворянством уже на постійній основі [8, с. 315]. На відмінну від губернатора, предводитель дворянства обирався з місцевих представників привілейованого стану, який походив з тієї губернії, не отримував жалування за свою службу. За колом повноважень, соціальним і службовим становище сучасні дослідники в ієрархії губернських посад відводять йому друге, після губернатора, місце, заперечуючи висновки П. Зайончковського, який вважав, що його займав віце-губернатор [3, с. 62]. На нашу думку, таке порівняння досить умовне, оскільки губернатор очолював губернію і по адміністративному управлінні його заступником був саме віце-губернатор. Предводитель був «перший серед рівних», виразник лише станових інтересів дворян.

На губернського предводителя покладалась величезна роль, він разом з губернатором входив до складу всіх губернських міжвідомчих присутствій. Водночас сам характер цієї посади свідчив про переважання інтересів привілейованого стану. Предводители проводили вибори, розпоряджались коштами зібрання, брали участь у складанні родовідних книг, встановлювали опіку над маєтками неповнолітніх тощо. Однак набагато більше тих функцій, які виконували предводители спільно, або під керівництвом начальника губернії. Спочатку цього вимагали лише прийняття особливих заходів для запровадження карантинних зон під час поширення заразних хвороб. Згодом було вказано на участь предводителів у рекрутських наборах, а також нагляд за виконанням земських повинностей. Варто відзначити, що Комітет про зібрані рекрутські кошти (Губернський Комітет о рекрутських складочних деньгах), а також його Канцелярія знаходилась при Волинському депутатському зібранні, де головував предводитель дворянства. На нього також покладалось обрахування статей витрат на земські повинності, такі як утримання пошти, казарм, їх утеплення, освітлення тощо [9, с. 1012]. Торги на виконання земських повинностей відбувалися в казенній палаті в присутності губернатора та предводителя дворянства. Коли Олександр I 1801 р. видав указ про відновлення ліквідованих Павлом I п'яти губерній, то обов'язок щодо межування земель було покладено на предводителів.

Згодом верховна влада взялася за оформлення взаємовідносин між губернатором та предводителями дворянства. Вперше указом від 28 липня 1797 р. предводитель повідомляв про свій від'їзд, навіть якщо

відлучався у власних справах. Указом від 31 березня 1825 р. діловодство між предводителями і губернатором проводилося за аналогією, яка існувала між Міністерством внутрішніх справ і підконтрольними йому відомствами. Покарання за неналежне виконання предводителями своїх повноважень у вигляді пені або арешту мав право призначати лише Сенат [7, с. 11].

Такий стан речей позначився на характері особистісних взаємовідносин між губернатором і предводителів дворянства. Відомі магнати Волині А. Ілінський, С. Ворцель, В. Гіжицький, прагнули розширення їхньої влади, обмеження контролю за шляхтою збоку адміністрації тощо. Найбільше протистояння відбулося між губернатором М. Комбурлеєм і В. Гіжицьким, а коли конфлікт став загрозливим, верховна влада вдалася до безпрецедентного рішення – предводитель Варфоломій Каетанович Гіжицький обійняв посаду начальника Волинської губернії.

Отже, питання взаємовідносин губернатора і губернського предводителя дворянства потребують окремого спеціального дослідження. По губернському управлінні вони спільно входили до складу майже всіх міжвідомчих губернських комісій. Ширше залучення волинського губернського предводителя дворянства до управління, на думку верховної влади, мало служити гарантом виконання дворянами обов'язків, могло зменшити опозиційність до влади. Водночас, коли предводителями обирали найвпливовіших волинських магнатів, то останні, використовуючи свій авторитет, змушували місцеву і регіональну владу рахуватись з інтересами шляхти.

Список використаних джерел та літератури

1. Барвінок О. В. Дворяни Подільської губернії в органах державного управління та станового самоврядування регіону (1793-1917 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 „Історія України” / О. В. Барвінок. – Миколаїв, 2014. – 20 с. Режим доступу до тексту: [http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3944/1/Barvinok%20O.V. avtor eferat.pdf](http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3944/1/Barvinok%20O.V.%20avtor%20referat.pdf)
2. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кін. XVIII – пер. пол. XIX ст.) / М. В. Бармак. – Тернопіль : в-во „Астон”, 2007. – 512 с.
3. Гаращук Т. Становлення та діяльність Волинського дворянського депутатського зібрання: діловодний аспект (кін. XVIII – поч. XX ст.) / Т. Гаращук // Режим доступу до тексту:

[file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Downloads/sasd 2015 22-23 10%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Downloads/sasd 2015 22-23 10%20(2).pdf)

4. Горобець О. Інститут предводителя дворянства в структурі місцевого управління першої половини XIX ст.: правовий статус та його реалізація (на матеріалах Київської губернії) / О. Горобець // Український історичний збірник. – 2012. – Вип. 15. – С. 50-58.
5. Гуржій О.І. Дворянство Лівобережної України кінця XVIII – початку XX ст.: соціально-правовий статус і місце у владних структурах Російської імперії. – К.: Інститут історії України НАН України, 2017. – 172 с.
6. Казначеева Л.М. Волинське дворянське зібрання (1796 - 1917): функції, структура, участь у системі органів влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 „Історія України” / Л. М. Казначеева. – К., 2008. – 17 с.
7. Маркевич О. Правовий статус предводителя дворянства в Російській імперії / О. Маркевич // Літописець. Збірник за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції "Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції". – 2017. – Вип. 12. – С. 10-14.
8. О избрании дворянских предводителей и городских голов по прошествии двух годичного строка, без особенного о том указа. Именной, данный Сенату. 1771. Сентября 25 // ПСЗ РИ. Собрание первое. – СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. – Т. XIX. - №13 661.
9. Предварительное положение о земских повинностях. 1805. Мая 2 // ПСЗ РИ. Собрание первое. – СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. – Т. XXVIII. - №21737.
10. Циганенко Л. Предводителі дворянства південноукраїнських губерній Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.) / Лілія Циганенко // [електронний ресурс] Режим доступу до тексту: // http://inb.dnsgb.com.ua/2011-3/11_tciganenko.pdf
11. Шандра В. С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття / В. С. Шандра. – К. : НАН України Інститут історії України, 2005. – 427 с.